

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Львівського державного
університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, професор

Роман БЛАГУТА

2023

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Миколи ЗУБАНСЬКОГО на тему
«Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Кафедра кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, заслухавши публічну презентацію наукових результатів дисертації Миколи ЗУБАНСЬКОГО на тему «Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни», а також за результатами об'єктивної оцінки рецензентів та експертної позиції учасників фахового семінару, проведеного 04 грудня 2023 року, констатує наступне:

Тема дослідження є актуальною, враховуючи те, що анексія Криму, проголошення так званих Луганської та Донецької народних республік, а згодом і повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році, що проявилось у збройній агресії проти держави та цивільного населення, породило нові виклики не лише для Української держави, а й для усього сучасного світу. Іловайська трагедія, що супроводжувалася масовими вбивствами українських військовослужбовців під час виходу з військового оточення, а в подальшому їх позасудова страта; застосування тортур, а також інших проявів жорстокого поводження з українськими військовополоненими; масові бомбардування об'єктів цивільної та критичної інфраструктур; створення загрози техногенних катастроф світового масштабу внаслідок блокування Запорізької атомної електростанції та підризу дамби на Каховській гідроелектростанції; масові згвалтування, вбивства, катування цивільного населення в Бучі, Ірпені, Гостомелі, Бородянці, а також інших населених пунктах Київської, Чернігівської та інших областей; масові розстріли цивільного населення в Маріуполі; застосування зброї невибіркової дії до цивільного населення під час бомбардування драматичного театру, лікарень, металургійного комбінату «Азовсталь»; вбивство військовополонених в Оленівці; вчинення ракетного обстрілу вокзалів у Краматорську тощо. Це, на жаль, лише окремі нариси незлічимої кримінальної протиправної безчинств Російської Федерації. Вочевидь, що систематичні та грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права є проявами міжнародних злочинів, які посягають на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, порушують основоположні права та свободи людини і громадянина.

Звичайно, кримінальний закон України містить механізм правової протидії порушенню законів та звичаїв війни. Однак реальні прояви кримінальних протиправних діянь держави-агресора є викликом для оцінки повноти та ефективності кримінального закону України, виваженості правозастосовних рішень, врешті, готовності кримінально-правової доктрини відповідати на правозастосовні запити.

В умовах війни правильне та єдине правозастосовне русло виступає засобом гарантії законності притягнення до кримінальної відповідальності. Проте ситуація ускладнена відсутністю усталених правозастосовних підходів щодо кримінально-правової оцінки порушення законів та звичаїв війни, необхідністю відмежування такого злочину від загально-кримінальних правопорушень, а також інших кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, як-от геноциду, застосування зброї масового знищення тощо; необхідністю тлумачення змісту ознак складу злочину про порушення законів та звичаїв війни із застосуванням міжнародних приписів, які в порядку бланкетної відсилки наповнюють кримінально-правову норму конкретним змістом; тлумаченням звичаїв війни, які можуть нарівні з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, визначати зміст кримінально-правового припису; окресленням кола суб'єктів кримінального правопорушення і меж дозволеного та недозволеного з урахуванням інституту так званого бойового імунітету тощо. Більше того, попри численність порушень законів та звичаїв війни з боку держави-агресора, формування усталених підходів гальмується перешкодами процесуального характеру. Так, розслідування порушення законів та звичаїв війни постійно ускладнюється тривалим проведенням бойових дій на територіях, на яких вчиняються такі злочини; відсутністю доступу до місця, де було вчинено кримінальне правопорушення; складністю розшуку осіб, яких підозрюють у вчиненні порушення законів та звичаїв війни тощо. А тому цілком закономірним є невелика кількість вироків, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а отже, відображених у статистичних даних про стан злочинності в Україні, щодо складу злочину, передбаченого ст. 438 КК України. Ці аспекти однозначно актуалізують тему дисертації.

Дисертація виконана відповідно до наукового напряму кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ та наукової теми «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти», номери державної реєстрації 0118U005374, 0121U113930.

Мета дисертації полягає в комплексному та системному аналізі відповідальності за порушення законів та звичаїв війни як злочину проти миру; виробленні правил кримінально-правової кваліфікації; а також оцінці якості положень чинного КК України в частині відповідальності за таке кримінальне правопорушення.

З огляду на мету, в дисертації вирішено такі завдання:

- проаналізувати стан теоретичного дослідження та історію становлення законодавства про відповідальність за порушення законів та звичаїв війни від

моменту виникнення перших норм-прототипів, спрямованих на регулювання відповідальності за порушення законів та звичаїв війни і аж до сучасного стану правового регулювання даної сфери кримінально-правової охорони;

- визначити родовий та безпосередній об'єкти порушення законів та звичаїв війни;

- окреслити особливості предмету та потерпілого порушення законів та звичаїв війни;

- вивчити питання об'єктивної сторони складу злочину порушення законів та звичаїв війни і форм, у яких може вчинятися таке кримінальне правопорушення;

- проаналізувати суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого статтею 438 КК України;

- провести відмежування порушення законів та звичаїв війни від інших кримінальних правопорушень;

- дослідити питання караності та відповідальності за порушення законів та звичаїв війни на основі аналізу матеріалів судової практики.

Об'єктом виступає охорона та забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку кримінально-правовими засобами.

Предметом є кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни.

Методологічна основа дослідження охоплює філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: історичний, що використаний під час аналізу процесу становлення та розвитку національного та міжнародного законодавства про міжнародні збройні конфлікти, а також відповідальність за вчинення порушення законів та звичаїв війни (підрозділи 1.1, 1.2); аналізу – під час розгляду питання об'єктивної сторони порушення законів та звичаїв війни; порівняння – під час дослідження питання співвідношення національного та зарубіжного законодавства про кримінальну відповідальність за вчинення порушення законів та звичаїв війни (підрозділи 1.1, 2.1); догматичний метод – з метою дослідження окремих питань понятійного апарату під час розгляду форм вчинення порушення законів та звичаїв війни, а також етимології понять, які досліджувалися під час дисертаційного дослідження (підрозділи 2.1, 2.2); метод моделювання – для практичного моделювання ситуації застосування положень ст. 438 КК України, а також під час дослідження практики розгляду Нюрнберзьким та Токійським воєнними трибуналами питань про вчинення воєнних злочинів (підрозділи 3.1, 3.2, розділ 4); системний метод – для аналізу судової практики, а також статистичних даних про вчинення кримінального правопорушення порушення законів та звичаїв війни (розділ 4).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що проведена дисертаційна розвідка є одним із перших комплексних досліджень кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни, яке виконане після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на терени України, що дозволило здійснити оцінку кримінально-правової охорони миру від порушень законів та звичаїв війни шляхом аналізу не лише нормативних приписів та

теоретичних доробок, але й правозастосовної практики в частині відповідальності за такий злочин. Це вирізняє таку роботу, яка є теоретичною спробою кримінально-правової оцінки сьогочасних історичних подій, в яких перебуває Українська держава. Таким чином у дисертаційному дослідженні:

уперше:

- проведено аналіз сучасного стану кримінальної відповідальності за вчинення порушення законів та звичаїв війни через призму збройної агресії Російської Федерації на території України;

- досліджено питання загального правового захисту, а також визначено випадки, коли застосовується спеціальний правовий захист населення як одного з різновидів потерпілих від порушення законів та звичаїв війни;

- сформульовано низку пропозицій, спрямованих на удосконалення норми про відповідальність за порушення законів та звичаїв війни:

- 1) доповнити склад злочину про порушення законів та звичаїв війни суспільно небезпечними діяннями, серед яких: набір дітей до складу збройних сил або угруповань, які використовуються для участі в бойових діях, а також невинуватене затримання, ненадання допомоги цивільному населенню, депортація або незаконне переміщення цивільного населення;

- 2) доповнити склад злочину про порушення законів та звичаїв війни кваліфікуючою ознакою про жорстоке поводження з пораненими і хворими, вагітними жінками, або жорстоке поводження стосовно батьків, які мають дитину до 14 років, а також окремо виділити як кваліфікований склад жорстоке поводження щодо новонародженої дитини;

- 3) виключити із норми, передбаченої ч. 1 ст. 438 КК України, вказівку на «національні цінності» і замінити на поняття «культурна та природна спадщина»;

- проведено дослідження судової практики притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 438 КК України, в результаті чого запропоновано нову редакцію ст. 438 КК України;

удосконалено:

- підхід до визначення моменту, з якого склад кримінального правопорушення про порушення законів та звичаїв війни, вчинене у формі застосування способів та засобів ведення війни, заборонених нормами міжнародного гуманітарного права є закінченим;

- підхід до розмежування засобів ведення війни від засобів вчинення складу злочину у формі порушення законів та звичаїв війни;

- пропозиції щодо необхідності внесення змін та доповнень до положення КК України в частині доповнення норми такими кваліфікуючими ознаками, як вчинення порушення законів та звичаїв війни на ґрунті расової релігійної або національної нетерпимості тощо;

- визначення спеціально-зобов'язаної особи, як окремого різновиду спеціального суб'єкта вчинення аналізованого кримінального правопорушення;

набули подальшого розвитку:

- підхід щодо визначення моменту закінчення складу кримінального правопорушення порушення законів та звичаїв війни у формі застосування способів та засобів ведення війни, заборонених нормами міжнародного права;
- наукова думка щодо необхідності реформування питання спеціального суб'єкта порушення законів та звичаїв війни;
- позиція щодо необхідності внесення змін та доповнень до чинного Кримінального кодексу України у контексті положень ст. 438 КК України.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що основні результати дисертаційного дослідження можуть бути використані під час вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право України», «Міжнародне кримінальне право та міжнародне співробітництво у сфері запобігання злочинності», «Кримінально-правова кваліфікація воєнних злочинів» (як для підготовки навчально-методичного забезпечення, так і для використання в якості навчального матеріалу під час розгляду питання про воєнні злочини), а також в правозастосовній та правотворчій діяльності.

Структура та обсяг дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (224 найменування на 20 сторінках). Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 233 сторінки, з яких основного тексту 213 сторінок.

Основні положення і результати дисертації апробовані автором на таких науково-практичних заходах: Науково-практична конференція «Напрями реформування кримінальної юстиції в Україні», м. Львів, 06.12.2019; II Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання вдосконалення чинного законодавства і захисту прав людини в Україні», м. Хмельницький, 10.12.2019; круглий стіл, присвячений 71-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини, м. Київ, 10.02.2019; регіональний круглий стіл «Дотримання прав людини і громадянина на території проведення операції об'єднаних сил (до Дня Національної поліції України)», м. Маріуполь, 12 липня 2019; науково-практичний семінар «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи», м. Львів, 11 червня 2021 р.; науково-практичний семінар «Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики», м. Львів, 25 червня 2021 р.

Основні результати дисертації опубліковано у трьох наукових працях, опублікованих у наукових фахових виданнях України категорії «Б», і шести тезах доповідей. Зокрема, це:

наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Зубанський М. К. Поняття та склад воєнного злочину в контексті положень міжнародного кримінального права. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Випуск № 58. 2022. С. 47–56. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.28>

2. Зубанський М. К. Правові обмеження у виборі методів і засобів ведення війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Том 2, № 78. С. 180–185. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.28>

3. Зубанський М. К. Особливості кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечного діяння як порушення законів та звичаїв війни. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки"*. 2023. № 10. С. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-10-9373>;

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Зубанський М.К. Тероризм як глобальна проблема сучасності. *Напрями реформування кримінальної юстиції в Україні: матеріали науково-практичної конференції*. Львів, 2019. С. 65-70.

5. Зубанський М.К. Збройні конфлікти, поняття та кримінально-правовий огляд (з точки зору міжнародного законодавства). *Актуальні питання вдосконалення чинного законодавства і захисту прав людини в Україні: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Хмельницький, 2019. С. 108-115.

6. Зубанський М.К. Порушення законів і звичаїв війни - як один з різновидів кримінальних правопорушень міжнародного характеру. *Дотримання прав людини і громадянина на території проведення операції об'єднаних сил матеріали Регіонального круглого столу (до Дня Національної поліції України)*. Маріуполь, 2019. С. 45-49.

7. Зубанський М.К. Проблемні питання законопроекту № 2689 "Про воєнні злочини" та його відповідність вимогам КК України та чинних міжнародних нормативно-правових актів. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали науково-практичного семінару*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 51-55.

8. Зубанський М. К. Проблематика гармонізації законодавства України та положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду (в контексті військових дій на Сході України). *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (25 червня 2021 р.) / упор. М.Т. Гаврильців*. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 90-95.

9. Зубанський М.К. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, як конституційно-правовий механізм захисту прав і свобод людини і громадянина в сучасному світі. *Матеріали круглого столу, присвяченого 71-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини*, Київ, 2019. С. 94-102.

З огляду на викладене, фаховий семінар кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ приймає рішення надати Висновок про те, що дисертація Миколи ЗУБАНСЬКОГО на тему «Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни», подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»,

1) містить елементи наукової новизни, а її результати мають теоретичне і практичне значення для вітчизняної юридичної науки;

2) відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства

освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також положенням освітньо-наукової програми «Право» для підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – доктора філософії – за спеціальністю 081 «Право» у Львівському державному університеті внутрішніх справ;

3) відображена у 9-ти одноосібних публікаціях, зокрема: трьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також в 6-ти тезах доповідей на науково-практичних заходах;

4) виконана дисертантом самостійно, отримані теоретичні висновки і результати демонструють особисті дослідження автора;

5) рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Головуюча на засіданні фахового семінару:
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін Інституту права
Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

04.12.2023

Наталія ЛАЩУК

Львівський державний університет внутрішніх справ	
Підпис	<i>Наталія Лашчук</i>
засвідчую:	<i>Н.Я. Рудий</i>
Учений секретар	Н.Я. Рудий
" "	20__ р.